

ایمان و امید؛ پیشران‌های تحقق تمدن‌سازی مبتنی بر اندیشه قرآنی مقام معظم رهبری

معصومه سالاری‌راد،^۱ بتول صیفوری،^۲ مریم سلیمانی میمند^۳

چکیده

هدف: ایمان و امید، پیشران‌های تحقق تمدن‌سازی مبتنی بر اندیشه قرآنی مقام معظم رهبری می‌باشند. ایمان و امید، مطابق بینش قرآنی ایشان، دو واژه هم‌نشین و عوامل نرم‌افزاری مؤثر در بالندگی و تحول‌آفرینی جامعه در راستای تمدن‌سازی‌اند. ایمان، ریشه و مبنای شکل‌گیری امید است. هدف نوشتار حاضر، بررسی معنای ایمان و امید، همچنین ضرورت و آثار آن در تمدن‌سازی از نگاه قرآنی مقام معظم رهبری بود. **روش:** پژوهش حاضر، بنیادی و از نوع توصیفی و تحلیلی است که به روش کتابخانه‌ای-اسنادی مبتنی بر آثار قرآنی و بیانات رهبری نگاشته شده است. **یافته‌ها:** یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که تعریف قرآنی ایشان از ایمان و امید، معرفت‌گرایانه است. طبق منطق قرآن، باید ایمان مبتنی بر معرفت به خداوند و امید به یاری و رحمت او و دل‌بستگی به آینده روشن را در مسائل عینی کشور مطرح کرد. **نتیجه‌گیری:** تقویت ایمان آگاهانه و اخلاق فردی اجتماعی در لایه‌های متعدد جامعه، باور به وعده‌های تخیلف‌ناپذیر الهی، معرفی الگوهای اخلاقی، تبیین سنت معیت الهی، توجه به مسئله مهدویت و روشنگری، از شیوه‌های تقویت ایمان و امید در مسیر رسیدن به تمدن نوین اسلامی است.

واژگان کلیدی: امید‌آفرینی، مقام معظم رهبری، ایمان، معیت الهی، مؤلفه قرآنی، تمدن‌سازی.

❖ تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۵

۱. دکترای فلسفه دین، استادیار گروه الهیات و معارف اسلامی دانشگاه پیام نور. تهران، ایران (نویسنده مسئول).

salarirad2022@pnu.ac.ir

۲. دکترای جامعه‌شناسی، استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور. تهران، ایران. batool.seifoori@pnu.ac.ir

۳. دکترای علوم و معارف نهج‌البلاغه، استادیار گروه الهیات و معارف اسلامی دانشگاه پیام نور. تهران، ایران.

soleimani@pnu.ac.ir

الف) بیان مسئله

گستره مباحث دین‌شناسی و نقش آنها در شکوفایی جامعه و تمدن‌سازی، از مسائل غیر قابل انکار است. ایمان و امید، از ریزموضوعات دین‌شناختی‌اند که متفکران حوزه‌های مختلف علوم انسانی به بررسی ابعاد آن پرداخته‌اند. یکی از مهم‌ترین کلیدواژه‌های بیانات مقام معظم رهبری در دهه اخیر نیز «ایمان و امید» است. ایشان امید و ایمان را شرط اساسی برای پیشرفت کشور می‌دانند. صرف نظر از اینکه دو واژه ایمان و امید ارتباط معنایی تنگاتنگی در لوازم خویش دارند، اما تصویرسازی این دو مفهوم در متن جامعه و در سبک بینش و منش مردم، سبب پیشرفت و شکوفایی استعدادها و قابلیت‌های آنان شده، زمینه‌ساز ارتقای جایگاه آن کشور در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و سپس تمدن‌سازی می‌شود. منزلت و جایگاه بلندی که در روایات برای ایمان بیان شده، به دلیل نقشی است که ایمان در سعادت و کمال آدمی دارد. از یک سو، ایمان آخرین حلقه وصل به مقام خلیفه‌اللهی و کمال انسانی است و از سوی دیگر، بر اساس آنچه در قرآن و روایات آمده است، مبدء همه صفات پسندیده نفسانی و رفتارهای شایسته است. این ویژگی اخلاقی، ارتباط وثیقی با صفت نفسانی امید دارد. از آنجا که ایمان، امری آگاهانه و اختیاری است، نقش تعیین‌کننده‌ای در نظام معرفت دینی دارد؛ لذا مبنای شکل‌دهی به نظام فکری افراد و تعیین چارچوب سبک اعتقادی و رفتاری آنها می‌شود. تقویت ایمان و امید در جامعه، علاوه بر بیرون آوردن افراد از فضای خمودی و ایستایی، محرک اساسی برای حرکت رو به جلوی جامعه و رقم زدن پیشرفتهای بزرگ آن است. این امر سبب شکل‌گیری تمدن و پیشرفت آن می‌شود؛ زیرا عوامل فکری و نرم‌افزاری، نقش چشمگیری در شکوفایی تمدنهای بشری داشته‌اند. با توجه به جایگاه ایمان و امید در حوزه معرفت دینی و آثار متعدد آن در ساختار تمدنی، می‌توان این دو عامل اساسی را از عناصر مهم سازنده تمدن نوین اسلامی به شمار آورد. چنانچه مطابق نظر بسیاری از متفکران اسلامی، رهبر و ارزشهای اخلاقی از جمله مؤلفه‌های اساسی ایجاد تمدن می‌باشند. (جوکار و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۳۷)

در حقیقت؛ بازگشت به نگرش توحیدی، از عناصر مهم پیدایش تمدن نوین اسلامی است. از آنجا که منظومه فکری مقام معظم رهبری، معطوف به نقش‌آفرینی در تمدن اسلامی است و تمدن‌سازی اسلامی برآمده از باور و رفتار دینی انسان‌های مؤمن؛ بررسی اندیشه قرآنی ایشان در مسیر تمدن نوین اسلامی و شکوفایی این تمدن، حائز اهمیت است. ایشان

ایمان و امید؛ پیشران‌های تحقق تمدن‌سازی ... ♦ ۱۲۱

در چند سال اخیر در جلسات و دیدارهای خویش با اقشار مختلف مردم و در ابتدای درس خارج فقه به شکلهای متعدد بر مسئله امید و ایمان تأکید کرده و به تبیین زوایای پیدا و پنهان و پیامدهای آن دو پرداخته‌اند. به باور ایشان، باید امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده داشته باشیم و روح امید را ایمان در ما زنده می‌کند. این دو کلید اساسی همه قفلها و فائق آمدن بر همه مشکلات است. حرکت و همت مؤمنانه و امیدوارانه حلال مشکلات کشور است. ایمان و امید در بینش قرآنی ایشان، دو عنصر مهم تمدن‌ساز محسوب می‌شوند. ایمان، امیدآفرین است و امید، سبب افزایش ایمان می‌شود. وقتی ناامیدی و بی‌ایمانی به وجود آمد، نشاط از بین می‌رود و شور و تحرک خاموش شده و فکر از منطق صحیح تهی می‌شود. (در مراسم بیست و سومین سالگرد رحلت امام خمینی، ۱۳۹۱/۳/۱۴: <https://khl.ink/f/19996>)

یکی از مهم‌ترین چالشها در جامعه اسلامی ما این است که رهبر انقلاب، با توجه به دانش عمیق و بینش سیاسی و اجتماعی گسترده‌شان و از آنجا که اندیشه و عمل ایشان معطوف به نظام‌سازی و جهت‌گیری تمدن‌سازی است، بر مسائلی تأکید می‌کنند؛ اما آحاد امت به اهمیت این مسائل توجه کافی ندارند. موضوع ایمان و امید و نیاز مبرم به آن در شرایط کنونی جامعه، از جمله مواردی است که همواره بر آن تأکید کرده‌اند. در همین راستا، در صدد بررسی ظرفیت ایمان و امید در تمدن‌سازی هستیم و پرسش اصلی این نوشتار این است که تأثیر دو مؤلفه قرآنی ایمان و امید در تحقق تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری چگونه ترسیم می‌شود.

ضرورت پرداختن به دغدغه‌های مقام معظم رهبری و بررسی ابعاد مختلف موضوعات مورد توجه ایشان، زمینه پیاده کردن آنها در جامعه را فراهم می‌کند و به نوعی روشنگر مسیر عملیاتی کردن این موضوعات است. موضوع ایمان و امید نیز از جمله مباحث مهم مد نظر و کلیدواژه قرآنی ایشان در حیطه مباحث مرتبط با تمدن اسلامی است. اهمیت این موضوع از نگاه ایشان به گونه‌ای است که می‌فرمایند: «خواهش من این است که برادران عزیز، خواهران عزیز، اساتید معظم و مکرم، این را در کلاسهای درس، در مواجهه با دانشجویان حتماً در نظر داشته باشید و کاری کنید تا این جوان امیدوار بشود. دشمن می‌خواهد ایجاد یأس کند؛ یک جریانی هم متأسفانه در داخل به دشمن کمک می‌کند. شما در مقابل این جریان خائن و خبیث بایستید و ایجاد امید کنید». (در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاهها، ۱۳۹۸/۳/۸: <https://khl.ink/f/42700>)

سال ۱۳۹۱ در یکی از بیانات خویش اشاره دارند به اینکه حرکت کشور در دامنه است و هنوز تا رسیدن به قله فاصله است؛ لذا نیاز به تلاش و کوشش فراوان است. اما درصحب

اخیر خویش فرمودند: ما از شیب تند عبور کرده و به قله‌ها نزدیک شده‌ایم. بنابر این، امروز روز خسته شدن و ناامید شدن نیست. روز شوق، امید و حرکت است. (در دیدار فرماندهان سپاه، <https://khl.ink/f/53582>: ۱۴۰۲/۵/۲۶)

۱. پیشینه پژوهش

در زمینه بررسی مسئله ایمان و امید، پژوهشهای روان‌شناختی و جامعه‌شناختی متعددی در دنیا انجام شده است. در کشور ما نیز برخی به بررسی تطبیقی امید و ریزمسائل روان‌شناسی و اجتماعی در میان گروههای مختلف سنی جامعه توجه کرده‌اند. برخی تحقیقات، امید یا ایمان را از منظر متون مقدس دینی یا مطابقت با دیدگاه اندیشمندان حوزه علوم انسانی تحلیل کرده‌اند. در پنج سال اخیر از برخی پژوهشهای انجام‌شده در این حیطه به شرح ذیل می‌توان نام برد.

شایگان و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش «واکاوی راهبرد امنیت و آرامش از دیدگاه مقام معظم رهبری»، امنیت را نقطه کلیدی در ایجاد امید و آرامش می‌دانند. سرو و همکاران (۱۴۰۰) در «واکاوی معنای امید در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» امید را تعبیر به اعتماد و اطمینان و پیشرفت ناظر به بیانیه گام دوم می‌دانند. علوی‌نیا و نعمتی (۱۴۰۰) در پژوهشی، فرایند نهادینه کردن امید در جوانان را در بیانیه گام دوم انقلاب با تأکید بر سخنان مقام معظم رهبری به نگارش درآورده‌اند. زارعی و خوشوقت (۱۴۰۱) مسئله امیدآفرینی در قرآن را از منظر آیت‌الله جوادی آملی و علامه طباطبائی به مقایسه پرداخته و راهکارهای معرفتی و رفتاری در راستای امیدآفرینی در انسان را بیان کرده‌اند. موسوی و همکاران (۱۴۰۰) نیز در پژوهش «راهکارهای تقویت معنویت در جامعه با تکیه بر بیانیه گام دوم انقلاب»، ایمان را یکی از عوامل مؤثر بر تقویت معنویت در جامعه می‌دانند.

با بررسی پژوهشهای انجام‌شده در زمینه موضوع ایمان و امید، به نظر می‌رسد هیچ اثری به بررسی این دو موضوع همنشین به صورت توأمان نپرداخته است. ضمن اینکه پژوهشهای ناظر به مسئله معنویت و امید در اندیشه مقام معظم رهبری، اغلب متمرکز بر برخی از بیانات سیاسی و اجتماعی ایشان است.

جنبه نوآوری این پژوهش، در بررسی تحلیلی ابعاد معنایی ایمان و امید و آثار و راهکارهای عملی آن در اندیشه قرآنی مقام معظم رهبری، به عنوان دو عامل اساسی و مؤثر در پویایی، پیشرفت و حرکت جامعه به سمت تمدن نوین اسلامی است. تاکنون هیچ اثر و

پژوهشی با این رویکرد و با مراجعه به آثار قرآنی و بیانات ایشان به بررسی این موضوع مهم پرداخته است.

با توجه به مطالب پیش گفته، در پژوهش حاضر ابتدا به مفهوم‌شناسی ایمان و امید در منظومه فکری مقام معظم رهبری می‌پردازیم و در گام بعدی با توجه به این موضوع که ایمان منشأ و مبنای امید است، نشانه‌های قرآنی ایمان، نقش ایمان مبتنی بر معرفت و ضرورت ایمان و امید در جامعه از نگاه مقام معظم رهبری تحلیل می‌شوند و در نهایت، راههای افزایش امید و ایمان در جامعه ذکر می‌شود.

ب) یافته‌ها

۱. میدان معنایی واژگان همنشین ایمان و امید در قرآن

یک) ایمان

ایمان در لغت از ماده «أ.م.ن» و به معنای ایمنی و امنیت است (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱: ۱۰۸)؛ اما در اصطلاح دین‌شناسی، به معنای امری است که مرکب از سه عنصر باور قلبی، گفتار زبانی و رفتار با اعضا و جوارح می‌باشد (شیخ صدوق، ۱۴۱۶: ۱۸۰). ایمان امری باطنی و قلبی و دارای شدت و ضعف است و عمل و رفتار دینداران آن را تأیید می‌کند؛ زیرا رفتار شایسته و عمل صالح، امتداد ایمانی است که در قلب انسان رسوخ کرده است. قرآن کریم در این رابطه می‌فرماید: «إليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعه» (فاطر: ۱۰)

بر خلاف همه مفسران و دین‌شناسان، مقام معظم رهبری معتقدند که ایمان، به معنای گروش قلبی، وابستگی فکری و اعتقادی و روانی به یک مطلب، به یک شخص، به یک قطب و به یک مرکز است. مسئله ایمان صرفاً به همین گروش و گرایش در قلب انسان خلاصه نمی‌شود، بلکه باید همراه با لوازمش باشد. کسی می‌تواند بگوید من به خدا مؤمن و معتقدم، که زندگی او و متن واقعیت وجود او، با آن کسی که منکر خداست، تفاوتی داشته باشد. ایمان و گرویدن، نوعی تسلیم است. ایمان به معنای تسلیم حقیقتی شدن است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۴۹). گاهی انسان به حقیقتی پی می‌برد، اما از پذیرش آن خودداری می‌کند و در برابر آن مقاومت می‌کند. بدین ترتیب، در برابر علم، با جهل و تردید مواجه‌ایم؛ اما در مقابل ایمان، جهل وجود ندارد؛ بلکه کفر، به معنای پوشاندن حقیقت، نمایان می‌شود. فرد ممکن است حقیقتی را بپذیرد، اما آن را پنهان کند. در واقع؛ نقطه مقابل پنهان‌سازی، ایمان است؛ به معنای دل سپردن و گرایش به حقیقت و پذیرش آن با تمام وجود. هر آنچه را که شما

حقیقت می‌دانید، اگر به آن ایمان آورید، به مبنای عمل شما تبدیل خواهد شد. (در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۳/۸/۲۰: <https://khl.ink/f/3259>)

ایمان، یعنی باور و به وضوح مطلب را پذیرفتن که یکی از پایه‌های مهم آن، یقین است و یقین به معنای علم و معرفت می‌باشد. این تعریف از ایمان از سنخ تعاریف معرفت‌گرایانه است. در این نوع تعریف، فیلسوفان مسلمان حقیقت ایمان را معرفت به واقعیت‌های هستی دانسته‌اند. به باور آنان، ایمان عبارت از سیر نفس انسان در مراحل کمال نظری و عملی است. عمل به لوازم ایمان، سیر نفس در مراحل کمال عملی است. پس ایمان مبتنی بر معرفت و به دنبال یک جاذبه حرکت کردن است. اگر این جاذبه در مکتب دین و قرآن نباشد و دل انسان را تسخیر نکرده باشد؛ این دل مرده است و زنده به نور ایمان نیست و نمی‌شود به او مسلمان گفت. حضرت علی (ع) می‌فرمایند: «سَبِيلُ أَيْلَاجِ الْمُنْهَاجِ، أَنْوَرُ السَّرَاجِ؛ فَبِالْإِيْمَانِ يُسْتَدَلُّ عَلَى الصَّالِحَاتِ» (نهج‌البلاغه: خ ۱۵۶)؛ ایمان، راهی است که مسیر آن کاملاً روشن است. ایمان، فروزنده‌ترین چراغ است. مراد از ایمان در این عبارت امیرالمؤمنین (ع)، ایمان دینی است؛ یعنی ایمان به خدا و روز جزا و پیغمبر، و همین ایمانی که ادیان مردم را به آن فرا می‌خوانند. البته اهمیت مطلق ایمان معلوم است؛ چون ایمان پایه عمل و حرکت انسان است. تا انسان به چیزی دل سپرده و گرویده نباشد، در راه آن حرکت نمی‌کند. (در دیدار رئیس‌جمهور و هیئت دولت، <https://khl.ink/f/3259>: ۱۳۸۳/۸/۲۰)

ایمان ارزشمند، ایمانی است که آگاهانه، توأم با درک و شعور، از روی بصیرت، با چشم باز به وجود آمده باشد. آیات پایانی سوره آل عمران (۱۹۳-۱۹۰)، ایمان آگاهانه را معرفی می‌کند. ایمان آگاهانه آن‌چنان انتخاب شده که در سخت‌ترین شرایط هم از انسان گرفته نمی‌شود. «إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيْمَانِ» (نحل: ۱۰۶). قرآن کریم درباره عمار یاسر می‌گوید: ایمان تو ایمانی نیست که با شکنجه از قلبت زائل بشود. اگر بخواهیم ایمانها استوار باشد، اگر بخواهیم ایمانها زائل نشود، راهش این است که مایه آگاهی در مغزها و دلها و فکرها به وجود بیاید و با آن آگاهی، یک ایمان صحیح، مستحکم، یک بتن آرمه در دل افراد بنا بشود. در این صورت، این ایمان زائل‌شدنی نیست. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۶۹-۷۰)

ایمان با علم فرق دارد. انسان گاهی به حقیقتی عالم است، اما گرویده به آن نیست؛ یعنی در ایمان، فقط دانا بودن و عالم به صدق بودن کافی نیست. قرآن درباره حضرت موسی و قضایای فرعون می‌فرماید: «وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا» (نمل: ۱۴). یک شرط اساسی برای پیشرفت، وجود امید است. در زمان دعوت موسی، ملأ فرعون به درستی سخنان او پی بردند، اما در عین حال آن را انکار کردند. این انکار، ناشی از استکبار و تمایلات

ایمان و امید؛ پیشران‌های تحقق تمدن‌سازی ... ♦ ۱۲۵

نفسانی آنان بود که مانع تسلیم آنها شد. (در دیدار رئیس‌جمهور و هیئت دولت: ۱۳۸۳/۸/۲۰: <https://khl.ink/f/3259>)

مقام معظم رهبری در شرح حدیث «لَا يَكْمُلُ إِيْمَانُ الْعَبْدِ حَتَّى يَكُونَ فِيهِ خِصَالٌ أَرْبَعٌ: يُحَسِّنُ خُلُقَهُ وَ تَسْخُو نَفْسَهُ وَ يُمْسِكُ الْفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ وَ يُخْرِجُ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ» (شیخ طوسی، ۱۴۱۴، مجلس هشتم: ۲۳۰) و در تبیین معنای ایمان بیان می‌دارند: «با وجود اینکه ایمان یک حالت درونی است، اما با انجام برخی از اعمال و رفتارهای خارجی، تکمیل یا تحت تأثیر قرار می‌گیرد. این اعمال پسندیده ممکن است ناشی از ایمان قلبی فرد باشد، که صفات و ویژگی‌های نیکو را در او ایجاد می‌کند. همچنین می‌توان این گونه بیان کرد که وجود ویژگی‌های خوب و انجام اعمال نیک، به خودی خود باعث می‌شود تا ایمانی که در قلب فرد است، قوت و شفافیت بیشتری پیدا کند». (شرح حدیث در ابتدای جلسه درس خارج فقه، ۱۳۹۷/۸/۲۹: <https://khl.ink/f/45951>)

دو) امید

امید به معنای اعتماد، توقع، چشمداشت و انتظار است. همچنین انتظار وقوع خیری مسرت‌بخش و آرزوی روی دادن امری همراه با انتظار تحقق آن را امید می‌نامند (عمید، ۱۳۸۹: ۱۲۶). مفهوم امید در بسیاری از آیات قرآن کریم با مشتقات واژه «رجاء» (عنکبوت: ۵)، «عسی» (اعراف: ۲۹؛ مائده: ۵۲) و «لعل» (طه: ۴۴) آمده است. افزون بر این، مفهوم امید در آیات فراوان دیگری که خداوند متعال را با اوصاف «رحیم»، «غفور» و «تواب» معرفی کرده و در آیات مشتمل بر وعده‌های الهی، نیز ذکر شده است. مطابق سیاق آیات قرآن کریم و مشتقات این واژه، امید آثار فراوانی در زندگی انسان دارد (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۹۵، ج ۴: ۳۹۸-۳۹۵)؛ از جمله اینکه: امید به رحمت الهی، سبب آسان شدن سختی‌ها برای انسان می‌شود (نساء: ۱۰۴) و امید به خداوند، عامل استجاب دعا و جلب مواهب الهی است (انبیا: ۹۰). یکی از روشهای قرآن کریم برای تقویت روحیه انسان و پایداری او، استفاده از کلیدواژه امید و شیوه امیدآفرینی است (نساء: ۸۴). امیدواری به لطف خدا سبب الگوپذیری از اسوه‌های شایسته می‌شود (احزاب: ۲۱). امید به خدا در تربیت و اصلاح افراد خطاکار نقش بسزایی دارد (نساء: ۶۴). امید، عامل مهم و مؤثر در ایجاد انگیزه برای انسان است و در تصحیح سبک زندگی، باورها و رفتارهای انسان نقش اساسی ایفا می‌کند (بقره: ۱۸۶). امید به رحمت و لطف الهی و حیات جاودانه ابدی از عوامل مؤثر در افزایش ایمان به خداوند و پذیرش فرامین الهی است (نبا: ۲۷). امید به رحمت الهی، زمینه‌ساز تلاش و کوشش برای رفع مشکلات است (یوسف: ۸۷). امید، ابزار جلب رحمت الهی است (اعراف: ۵۶). امید به رحمت و حمایت الهی، زمینه صبر را فراهم می‌کند (یوسف: ۸۳).

امید به لقای پروردگار و حیات پس از مرگ، مانع آلوده شدن انسان به رذایل اخلاقی‌ای همچون: طغیان، حرص و طمع، تکبر و دلبستگی به دنیا می‌شود (یونس: ۷). بنابر این، امید موهبتی الهی است که آثار و پیامدهای اخلاقی و معنوی زیادی در رفتار و افعال انسان دارد.

۲. علایم و نشانه‌های ایمان

ایمان در رفتار و گفتار مؤمن دارای نشانه‌هایی است. گناه نکردن؛ از خدا ترسیدن؛ خوب بودن با بندگان خدا؛ خصم و سرسخت بودن با دشمنان خدا؛ راحت صرف نظر کردن از اختلافهای کوچک برادران و با دشمنان، ذره ذره را به حساب آوردن است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۰). در مقابل مؤمنین، فروتن بودن؛ «أَذَلُّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ» (مانده: ۵۴). این، با شاخ و شانه کشیدن با همدیگر نمی‌سازد. این، با محبت و گذشت و مدارا ایجاد می‌شود (حدیث ولایت ۴، ۱۳۶۹: ۲۰۸). ایمان باید با محبت همراه باشد. اساساً مادامی که ایمان، با محبت و عشق عمیق و رنگ و بوی پیوند عاطفی همراه نباشد، کارایی لازم را ندارد. محبت در مقام عمل و تحرک - آن هم در حد بالا - به ایمان کارایی می‌بخشد. بدون محبت نمی‌شد ما نهضت را به پیش ببریم. بالاترین عنوان محبت - یعنی محبت به اهل بیت - در تفکر اسلامی، در اختیار ماست. اوج این محبت، در مسئله کربلا و عاشورا و حفظ یادگارهای گرانبهای فداکاری مردان خدا در آن روز است که برای تاریخ و فرهنگ تشیع به یادگار گذاشته شده است (حدیث ولایت ۲، ۱۳۶۸: ۷). ما به برکت ایمان به خدا، قدرت و صلابت پیدا کرده‌ایم.

«یکی از نشانه‌های ایمان، اقامه صلاه است. نماز را در جامعه به پا داشتن؛ نه اینکه فلائی نمازخوان نیست، نمازخوانش کنیم؛ یعنی جامعه نمازخوان؛ یعنی جامعه‌ای که دائماً به یاد خدا و در راه خداست؛ جامعه‌ای که می‌گوید: «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ»؛ جز خدا، کسی را عبادت و عبودیت نمی‌کند و جز خدا، به هیچ کس دیگر اتکا نکرده و از کسی استعانت نمی‌جوید. جامعه نمازخوان یعنی آن جامعه‌ای که هر روز از سردمداران فساد، یعنی «مغضوب علیهم» و از دنباله‌روان فساد، یعنی از «ضالین» تبری می‌جوید». (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۵۶-۵۷)

از دیگر نشانه‌های مؤمن، این است که از آنچه خداوند به آنها روزی داده است، انفاق می‌کنند: «وَمَا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ» (بقره: ۳). انفاق به معنای پر کردن خلأها و تأمین نیازهاست. این اقدام به خرج کردن، هنگامی صورت می‌گیرد که یک خلأ را پر کند یا نیازی را برآورده سازد. مؤمنینی هستند که از تمام منابعی که به آنها داده شده است - چه مالی، چه زمانی، چه فرزندی، چه آبرو، چه توان جسمی، چه گویش و چه اندیشه - استفاده می‌کنند و بر اساس

ایمان و امید؛ پیشران‌های تحقق تمدن‌سازی ... ♦ ۱۲۷

دستورات، از آنچه به آنها روزی شده، انفاق می‌کنند. به عبارت دیگر؛ انفاق به معنای صرف منابع در جهت درست و بجاست. (همان: ۵۹-۵۸)

توکل؛ تلاش و امید به گشایش الهی: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ... وَ عَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ» (أنفال: ۲)؛ یکی از نشانه‌های مؤمنین این است که بر پروردگار خود توکل و اتکا می‌کنند. توکل به معنای این است که در تمامی شرایط، وابستگی و امید شما به خداوند باشد. افرادی که توکل را به عنوان نشستن بدون فعالیت و انتظار برای آینده‌ای نامعلوم در نظر می‌گیرند، درک صحیحی از این مفهوم ندارند. کسانی که توکل را به معنای نادیده گرفتن اراده و توانایی انسان تلقی می‌کنند، یا درکی از اسلام ندارند، یا عمدی در تحریف آن دارند تا مردم را از تلاش بدون توکل منصرف کنند. توکل، مانند بالی قدرتمند، امکان پرواز انسان را در تلاشهای زندگی فراهم می‌آورد. هر جامعه‌ای که این دو بال- توکل و تلاش- را در کنار هم داشته باشد، از آسیبهای دشمنان به دور خواهد ماند. (همان: ۵۵-۵۳)

مؤمن در هر شرایطی امیدوار و متوکل به خداوند است. نمونه روشن این موضوع، ایمان و معنویت مقام معظم رهبری است که در شرایط دشوار و طاقت‌فرسای جنگ تحمیلی در میدان مبارزه بیان می‌کنند: «از آغاز جنگ تا به حال، حتی یک لحظه ناامید نشده‌ام و مطمئن بودم که آینده از آن ماست و اکنون نیز با اطمینان بیشتر امیدواریم که آینده متعلق به ما خواهد بود». (سخنرانی در پادگان ابوذر کرمانشاه، ۱۳۶۰)

۳. ایمان مبتنی بر معرفت و توأم با عواطف

مقام معظم رهبری در بیانات خود در باب ایمان، بر ایمان آگاهانه، مبتنی بر معرفت و توأم با عواطف در رشد کشور و حل مسائل مختلف جامعه تأکید دارند: وقتی ایمان با آگاهی همراه شد، معجزه می‌کند (در دیدار جمعی از کارگران و معلمان، ۱۳۸۱/۲/۱۱: <https://khl.ink/f/3117>). هرچه علم پیشرفت کند، پایه‌های ایمان دینی مستحکم‌تر خواهد شد (در دیدار نخبگان اردبیل، ۱۳۷۹/۵/۵: <https://khl.ink/f/8819>). از نقاط قوت جامعه اسلامی ما، ایمان همراه با عواطف مردم است. (در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۷۹/۱۱/۲۷: <https://khl.ink/f/3051>)

ایشان ذیل آیه ۷۸ سوره حج می‌فرمایند: بر اساس آموزه‌های قرآن، ایمان تنها یک موضوع قلبی نیست. درست است که ایمان، به معنای باور است و این باور، وابسته به دل است؛ اما قرآن هر نوع باوری را به رسمیت نمی‌شناسد. ایمانی که فقط در دل وجود داشته باشد و در رفتار و کردار مؤمن جلوه‌گر نشود، از نظر اسلام قابل قبول نیست. طبق آیات قرآن، ابلیس اولین شخصی است که به خدا ایمان داشت. او قبل از آمدن بندگان خدا به این

دنیا، سالها خداوند را عبادت کرده و دلش مملو از معرفت الهی بود، اما در لحظه‌ای سرنوشت‌ساز نتوانست از این ایمان بهره‌برداری کند و ایمانش تنها در دلش باقی ماند. ایمانی که تنها در دل بماند، پژمرده و ناپایدار می‌شود. ایمان واقعی، ایمانی است که با عمل و تعهد همراه باشد و مانند یک منبع فراخ، تأثیرگذار و زاینده باشد. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۸: ۸۰-۷۷)

معنای آیه «ان الذین آمنوا و عملوا الصالحات» این است که ایمان تنها، ایمان بی‌تعهد، ایمانی که همراه آن احساس مسئولیتی نباشد، نه به درد دنیا می‌خورد، نه به درد عقبای می‌خورد. اما ایمانی که قرآن آن را همراه با عمل و تعهد می‌داند، صرفاً یک امر قلبی نیست. «الذین آمنوا و لم یلبسوا ایمانهم بظلم أولئک لهم الأمن و هم مهتدون» (انعام: ۸۲). ایمانی که با ستمگری همراه است، قادر به ایجاد امنیت نیست و نمی‌تواند رستگاری فرد را تضمین کند. همچنین، این نوع ایمان نمی‌تواند امداد الهی و کمکهای طبیعی و تکوینی را فراهم کند. مؤمن متعهد، به کسی اطلاق می‌شود که ایمانش صرفاً به صورت موقتی یا به منظور بهره‌برداری شخصی نباشد، بلکه همواره در تمامی شرایط و به صورت جامع و فراگیر باشد.

۴. ایمان مردم، مؤلفه قدرت ملی

«ایمان»، در برخی از استعمالات قرآن کریم، با لام متعدی شده است: «فَأَمَّنَ لَهُ لُوطُ» (عنکبوت: ۲۶)؛ «يُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ» (توبه: ۶۱)؛ یعنی اعتماد به مردم، اعتقاد به مردم. به بیان مقام معظم رهبری: وقتی دلهای این ملت، با ایمان عمیق همراه شد؛ هیچ قدرتی نمی‌تواند آن را شکست دهد و وادار به عقب‌نشینی کند (در دیدار جمعی از دانشجویان زنجان، ۱۳۸۲/۷/۲۲: <https://khl.ink/f/3199>). خداوند متعال به پیامبر گرامی خود، که بزرگ‌ترین وظایف متناسب با شخصیت ایشان بر عهده‌اش بود و در تاریخ بشر هیچ وظیفه‌ای به این درجه نمی‌رسید، فرمودند: «هُوَ الَّذِي آتَاكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ» (انفال: ۶۲)؛ یعنی این دو عامل کلیدی - نصرت الهی و حمایت مؤمنان - در پیشبرد اهداف شما نقش اساسی ایفا کرده است. هنگامی که نیروی توانمند مردم با قوای باطل مواجه می‌شود، به طور طبیعی آن نیروها را به عقب‌نشینی وادار خواهد کرد (در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۶۸/۴/۸: <https://khl.ink/f/2118>). ایمان مردم از هر سلاحی کارآمدتر است، از هر وسیله‌ای مؤثرتر است (در دیدار مردم مازندران در سالگرد حماسه شش بهمن، ۱۳۸۸/۱۱/۶: <https://khl.ink/f/8678>). ایمان دینی، آن معجزه‌گری است که قادر است اولاً همه مردم را بسیج کند. ثانیاً آنها را در صحنه نگه دارد و ثالثاً سختی‌ها را برای آنها هموار و آسان کند. هیچ ایمان دیگری این خصوصیت را ندارد: «قُلْ هَلْ تَرْبُّونَ بَنِي إِدْرَى الْحُسَيْنِ وَنَحْنُ نَرْبُّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بَأْدِينَا فَتَرْبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتْرَبِّصُونَ» (توبه: ۵۲).

ایمان یک نیروی محرکه است که به ما می‌آموزد در هر شرایطی، حتی در دشوارترین اوضاع، پیروزی؛ چرا که به انجام وظایف خود متعهد هستیم. افرادی که این نوع ایمان را دارند، شکست را به عنوان یک گزینه نمی‌پذیرند و با اراده‌ای قوی به میدان می‌آیند. ایمان دینی یکی از ارکان اصلی مقاومت و تحرک در این کشور به شمار می‌آید و لازم است که در بین مردم تقویت شود. برای تحقق پروژه‌های بزرگ، باید به یاری و نصرت الهی و همچنین به ایمان عمومی مردم اتکا کنیم. اگر اتکای ما به خداوند و مساعدت‌های الهی باشد، قلبهای مردم نیز در این مسیر با ما همراه خواهند بود.

۵. ایمان، عامل درونی مؤثر در مجاهدت و حل مشکلات

فردی قادر است در برابر چالشها، ایستادگی و مشکلات را حل کند که از نیروی درونی ایمان برخوردار باشد. هنگامی که این نیروی درونی فعال و قوی باشد، فرد می‌تواند به خوبی درک و تشخیص لازم را داشته باشد و بر اساس آن اقدام کند. این نیروی درونی، همان ایمان است. لذا خدای متعال می‌فرماید: «وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا» (احزاب: ۲۲). در مقام مقایسه، اگر بخواهیم جبهه امروز دشمن علیه جمهوری اسلامی را در صدر اسلام مشابه‌سازی بکنیم، می‌شود جنگ احزاب. «وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ» (احزاب: ۶۰). افرادی که در موقعیتهای دشوار، دچار تردید و عدم اطمینان می‌شوند، ممکن است به راحتی سخنان مثبت را نادیده بگیرند و بر نگرانی‌های خود تمرکز کنند. این افراد به جای اینکه به پیروزی ایمان داشته باشند، از تهدیدها و مشکلات، جلوه‌ای بزرگ‌تر می‌بینند. اما گروهی دیگر که اکثریت را تشکیل می‌دهند، به وعده‌های الهی و نبوی باور دارند و با اعتقادی راسخ می‌گویند که خدا و پیامبرش راست گفتند. حضور دشمن به جای تضعیف روحیه، سبب تقویت ایمان و عزم آنان برای مقابله شده است. این نشان می‌دهد که وقتی ایمان ریشه‌دار و قوی می‌شود، مواجهه با چالشها و مشکلات آسان‌تر خواهد بود، هرچند این مواجهه نیازمند برنامه و استراتژی مناسب است. (در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۵/۴/۱۲: <https://khl.ink/f/33694>)

۶. ضروت ایمان و امیدآفرینی در جامعه

در قرآن کریم نمونه‌های فراوانی در زمینه جهان‌بینی توحیدی و امید به آینده وجود دارد. امید از جنود الله و یأس متعلق به جنود شیاطین است. داستان انبیای الهی نمونه بارز امید به آینده در سایه صبر و پایداری در راه حق است. حضرت یوسف (ع) از قعر چاه به اوج عزت می‌رسد. چگونه اخلاق دینی پیامبران الهی سبب سعادت و سرانجام نیک آنان می‌شود؟ اینکه

وعدۀ الهی حق است و آینده در گروی مشیت الهی است (لقمان: ۳۳-۳۴). بازگشت به اصول ناب اسلامی با تأکید بر نگرش توحیدی از عناصر و شاخصهای مهم پیدایش تمدن نوین اسلامی است (حمیدی، ۱۴۰۳: ۳۷). در این راستا، ایجاد امید در میان آحاد جامعه و تقویت ایمان دینی، بستر مناسبی برای ایجاد و گسترش بینش توحیدی در میان لایه‌های مختلف مردم است و پرداختن به این موضوع، گره‌گشای بسیاری از مشکلات اجتماعی است. از دیدگاه مقام معظم رهبری، توحید پشتوانۀ تمدن نوین اسلامی است (در دیدار جوانان استان خراسان شمالی: <https://khl.ink/f/21252>). با تقویت ایمان و با امیدآفرینی در بطن جامعه، انسانها به سمت تفکر توحیدی سوق یافته، آثار باور به خداوند و یاری او و امید به آینده را در جامعه مشاهده می‌کنند. ایشان بر این باورند که «برخی افراد تصور می‌کنند امیدآفرینی به معنای پنهان کردن نقاط ضعف و توهم است. در حقیقت؛ نقاط ضعف باید شناسایی و بیان شوند، اما ضروری است که در کنار این بیان، امیدآفرینی نیز صورت گیرد تا آینده‌ای روشن و افقی مثبت به وضوح برای همگان ترسیم شود. در آیه شریفه «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (آل عمران: ۱۳۹)، خدای متعال می‌فرماید: «وَلَا تَهِنُوا»؛ سست نشوید، اندوهگین نشوید، شما برترین هستید: «إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»؛ ایمان شما موجب علو و برتری شماست». (در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۴۰۲/۱/۱: <https://khl.ink/f/52275>)

«هزاران شرکت دانش‌بنیان در حال تأسیس است و جوانان به کار مشغول می‌شوند؛ اینها واقعیتهای مثبت جامعه ماست. با این حال، دشمنان تلاش می‌کنند تا ناامیدی را در میان مردم القا کنند. لذا ضروری است که توجه کنیم این برنامه‌ریزی دشمنان در راستای بدبین کردن ما نسبت به خودمان است. کشور در حال انجام اقداماتی مثبت و رو به جلو می‌باشد» (در دیدار رضانی دانشجویان، ۱۴۰۲/۱/۲۹: <https://khl.ink/f/52554>). به گفته ایشان، کشور با نقاط ضعفی مواجه است؛ اما در کنار این نقاط ضعف، قوت‌های بسیاری نیز وجود دارد. دشمن سعی دارد بر نقاط ضعف ما تأکید کرده و قوت‌های ما را نادیده بگیرد. ما نباید به این رویکرد دشمن کمک کنیم. بنابر این، بر اساس منطق قرآن و با توجه به شرایط کنونی که دشمن به طور مداوم در تلاش است تا جوانان و آحاد جامعه را نسبت به خود و آینده کشور ناامید کند، ضرورت تلاش بیشتر در جهت تقویت ایمان دینی و ایجاد امید در جامعه کاملاً مشهود است.

یک) امیدآفرینی شاخص ایران‌دوستی

یکی از علائم و شاخصهای ایران‌دوستی، امیدآفرینی است. هر شخصی که به گونه‌ای در جامعه و در میان آحاد مردم یأس‌آفرینی کند، نمی‌تواند مدعی شود که ایران را دوست دارد.

ایمان و امید؛ پیشران‌های تحقق تمدن‌سازی ... ♦ ۱۳۱

به تعبیر رهبر حکیم انقلاب اسلامی، «شاخص عمده ایران‌ستیزی، یأس‌آفرینی، امیدسوزی و القای ناتوانی و بن‌بست است. آنهایی که ایران را دوست دارند، نقطه مقابل این، حرکت می‌کنند. اجازه ندهید افرادی که دشمن ایرانند، در قالب دفاع از منافع ملی، چهره‌ای متفاوت به خود بگیرند. همواره شاخصها را مورد توجه قرار دهید. شما نویسندگان، شاعران، دانشمندان و روحانیونی که به ایران عشق می‌ورزید، باید تلاش کنید تا فضایی امیدبخش را ایجاد نمایید» (در دیدار مردم اصفهان، ۱۴۰۱/۸/۲۸: <https://khl.ink/f/51376>). «هر فرد و مجموعه و جریانی که به ایران، منافع ملی، بهبود اوضاع اقتصادی، پیشرفت کشور و عزت ملی علاقه‌مند است، باید همه هم و غم و تلاش خویش را در تقویت «ایمان» و «امید» مردم و جامعه به کار گیرد» (در مراسم سی‌وچهارمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی، ۱۴۰۲/۳/۱۴: <https://khl.ink/f/53057>). تقویت این دو عنصر کلیدی در فضای جامعه سبب همبستگی مردم و تلاش آنان در برطرف کردن مشکلات کشور و در نهایت، حیات و سرزندگی جامعه می‌شود.

۷. راههای افزایش امید در جامعه

یک) توجه و باور به سنت معیت الهی با اولیایش

در راستای ایجاد بینش توحیدی در جامعه، باید به سنت معیت الهی خداوند متعال با بندگان و اولیایش اشاره کرد. یکی از امیدبخش‌ترین آیات قرآن کریم، آیه معیت الهی است: «إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا» (توبه: ۴۰)؛ خدا با ماست. احساس حضور و همراهی دائمی خداوند در زندگی انسان و اینکه او در هر شرایطی بنده‌اش را حمایت و همراهی می‌کند، موضوعی بسیار مهم است که می‌تواند زمینه‌ساز امید، انگیزه و تقویت ایمان شود. به فرموده مقام معظم رهبری: خیلی مهم است که فرد بداند خدا در کنار اوست، خدا پشت سر اوست، خدا مراقب اوست؛ زیرا خداوند مرکز قدرت و مرکز عزت است. وقتی خدا با یک جبهه‌ای باشد، این جبهه قطعاً و بلاشک پیروز است. (در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۶/۱۲/۲۴: <https://khl.ink/f/39229>)

با ملاحظه آیات قرآن کریم این گونه استنباط می‌شود که خداوند متعال در دشوارترین شرایط، حضور و همراهی خود را به اولیای خویش نمایان کرده است. حضرت موسی (ع) می‌گوید: «وَلَهُمْ عَلَى ذَنْبٍ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ». در حالی که خداوند پیش از آن می‌فرماید: «قَالَ كُلًّا فَاذْهَبَا يَا تَنَّا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمْعُونَ» (شعرا: ۱۵)؛ من با شما هستم، از چه کسی می‌ترسید؟ یا در آیه‌ای دیگر که حضرت موسی (ع) و هارون می‌گویند: «إِنَّا نَخَافُ أَنْ يُقْرِطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَى»؛ خداوند می‌فرماید: «قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى» (طه: ۴۶-۴۵)؛ من با شما هستم،

می بینم، می شنوم، مواظبتان هستم. یا در سوره مبارکه محمد (ص) می فرماید: «فَلَا تَهْنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكَمُ أَعْمَالَكُمْ» (محمد: ۳۵). معیت خداوند تعالی با مؤمنین، پیامبران، همراهان و اصحاب پیامبران، اصل مهمی است که خدای متعال مکرر در قرآن آن را بیان کرده است. در نتیجه، پیامبران به این وعده صادق الهی اعتماد کردند. در آیه شریفه «فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمُدْرِكُونَ * قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ» (شعرا: ۶۲-۶۱)؛ به مجردی که دیدند سیاهی لشکر فرعون از دور پیدا شد و الان است که برسد- جلویشان دریا، پشت سرشان لشکر فرعون- دلها لرزید، گفتند: «إِنَّا لَمُدْرِكُونَ». اینجا حضرت موسی به اعتماد همان وعده الهی می گوید: «كَلَّا...»؛ چنین نیست؛ «إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ». یا پیغمبر اکرم (ص) در غار ثور، به اعتماد همین وعده الهی، می گوید «إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا» (توبه: ۴۰)؛ ناراحت نباش، محزون نباش. خدای متعال این وعده را به روشنی صادر کرده است و اولیای الهی، از جمله حضرت موسی (ع) و پیامبر اکرم (ص)، به این وعده ایمان داشته، آن را پذیرفته اند و بر اساس آن عمل کرده اند. این امر حقیقتی اثبات شده و یکی از سنن مسلم تاریخ به شمار می آید. یکی از آن سنتهایی است که «لَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا» (احزاب: ۶۲)؛ بلاشک همیشه هست (در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۶/۱۲/۲۴ <https://khl.ink/f/39229>). در حقیقت؛ همواره تحقق معجزگون وعده های الهی، نشانه امیدبخشی است که تحقق وعده های بزرگ تر را نوید می دهد. حکایت قرآن از دو وعده ای که خداوند به مادر موسی (ع) داد، نمونه ای از این تاکتیک پروردگار است.

در آن هنگامه دشوار که فرمان به آب افکندن صندوق حامل نوزاد داده شد، خطاب الهی وعده فرمود که: «إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ» (قصص: ۷). تحقق وعده اول که وعده کوچک تر و مایه دلخوشی مادر بود، نشانه تحقق وعده رسالت شد، که بسی بزرگ تر و البته مستلزم رنج و مجاهدت و صبر بلندمدت بود: «فَرَدَدْنَاهُ إِلَى أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَكَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ» (قصص: ۱۳). نمونه دیگر، یادآوری قدرت فائقه الهی در سرکوب مهاجمان به بیت شریف اس، که خداوند به وسیله پیامبر اعظم، برای تشویق مخاطبان، به امتثال امر: «فليعبدوا ربَّ هذا البيت» (قریش: ۳) به کار می برد و برای تقویت روحی پیامبر محبوبش و باور وعده: «ما ودَّعَكَ رَبُّكَ وَ مَا قَلَى» (ضحی: ۳)، از یادآوری نعمت معجزه گون: «أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى. وَ وَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى» (ضحی: ۷۶) بهره می گیرد و چنین نمونه هایی در قرآن بسیار است. حقیقت های برجسته جمهوری اسلامی که دشمنان ما به آن اعتراف می کنند، نتیجه اعتماد به وعده های الهی و تکیه بر صبر، مقاومت و همچنین استمداد از خداوند است. مردم ایران

ایمان و امید؛ پیشران‌های تحقق تمدن‌سازی ... ♦ ۱۳۳

همواره در مقابل وسوسه‌های افرادی که در شرایط اضطراب‌آور، ندا سر داده‌اند، با قدرت و اراده ایستادگی کرده‌اند و فریاد برآورده‌اند که: «كَلَّا اِنْ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ» (در اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی، ۱۳۹۲/۲/۹: <https://khl.ink/f/22405>). استقامت، شکیبایی و ایمان به وعده الهی - «وَكَيْنَصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ» - می‌تواند راه رسیدن به قله تمدن نویناسلامی را برای امت اسلامی هموار کند.

دو) امیدآفرینی و توسعه امنیت روانی

یکی از عوامل زایش و اعتلای تمدنها، امنیت و آرامش است (ولایتی، ۱۳۸۸: ۲۱). ایمان و امید، با امنیت و به ویژه امنیت روانی ارتباط مستقیم دارند. از عواملی که برای ایجاد امید و ایمان باید مورد توجه واقع شود، نفی دشمن‌سازی‌های موهوم، توسعه تفاهم اجتماعی و ایجاد امنیت روانی و کاهش اضطرابها و دلمشغولی‌ها در جامعه است. به تعبیر روان‌شناسان، یکی از عواملی که در ذهنیت کل جامعه، روان‌پریشی به وجود می‌آورد، ناامیدی و یأس است. گاهی اوقات عواملی وجود دارند که به طور طبیعی سبب ایجاد یأس یا تضعیف امید می‌شوند. اهمیت ایجاد امید در میان مردم ضروری است. از بیان مطالب مأیوس‌کننده و موضوعاتی که به راحتی در افکار عمومی رواج پیدا می‌کنند، باید در رسانه‌ها، به ویژه تلویزیون، اجتناب شود. برای مثال، گاهی یک مشکل جزئی مثل خرابی جاده‌ای در یک منطقه، به شکلی گسترده مطرح می‌شود و جنجالی به پا می‌کند. هرچند این مشکلات باید مورد توجه و حل قرار گیرند، اما بیان آنها در رسانه می‌تواند برداشتهای منفی گسترده‌تری در ذهن مخاطبان ایجاد کند. به جای نشان دادن یک مشکل خاص، باید توجه داشت که این مسائل ممکن است به ناامیدی عمومی منجر شوند و مردم به طور کلی احساس کنند که نیازهای اساسی آنان برآورده نمی‌شود. مسئولان باید مستقیم و غیر مستقیم تلاش و آن را برطرف کنند؛ اما تعمیم دادن مشکل اصلاً درست نیست. گاهی اوقات در میزگردها به موضوعاتی چون آموزش و پرورش و کتاب اشاره می‌شود و برخی افراد با بیان اینکه «یادش بخیر! در گذشته‌ها این طور بود»، به دوران‌های گذشته اشاره می‌کنند. اما سؤال این است که کدام گذشته؟ به یک تصویر فرضی از گذشته ارجاع داده می‌شود که نشان‌دهنده وضعیت بهتری است و حالا به وضعیتی نامناسب‌تر رسیده‌ایم! این نوع استدلالها قابل قبول نیستند (در دیدار مسئولان سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۱/۱۱/۱۵: <https://khl.ink/f/7227>). گویی این افراد به مخاطب القا می‌کنند که هرچه بیشتر از گذشته فاصله می‌گیریم، به سمت کاهش کیفیت حرکت

می‌کنیم. این نوع نگرش، موجب ایجاد ناامیدی می‌شود. لازم است که نگرش متفاوتی را مطرح کنیم؛ زیرا واقعیت به گونه‌ای دیگر است.

باید ایمان به خدا و امید را در مسائل عینی کشور مطرح کرد. ایمان و امید به رحمت و وعده‌های الهی در مسائل و موضوعات جاری کشور، عامل مهمی برای ایجاد انگیزه در آحاد جامعه است و سبب حرکت و پویایی افراد در حل مشکلات جامعه می‌شود. ایمان به خدا در این مقام، به معنای ایمان به وعده‌های الهی است. خدای متعال در قرآن وعده‌هایی داده است که تخلف ناپذیرند: «ان تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَ يَثْبِثْ أَقْدَامَكُمْ» (محمد: ۷)؛ «وَلْيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ» (حج: ۴۰)؛ «إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا» (حج: ۳۸). همچنین تأکید کرده است: «وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَمَا كُنتُمْ فِي الْأَرْضِ» (رعد: ۱۷)؛ اگر به خداوند کمک کنید، او نیز به شما ثبات و یاری خواهد داد. آنچه به نفع انسانهاست، پایدار و ماندگار خواهد بود؛ در حالی که چیزهای زودگذر و ناحق مانند کف روی آب می‌باشند. حقیقت اسلام، به معنای واقعی کلمه، شامل آنچه در طول زمان پایدار می‌ماند، است. (در مراسم سی و چهارمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی، ۱۴۰۲/۳/۱۴: <https://khl.ink/f/53057>)

مشکلات و چالشهای مسیر، مانند کف روی آب، گذرا هستند. لازم است با تبیین وعده‌های الهی و معرفی مصادیق عینی، به افزایش امید و ایمان در دل‌های مردم پرداخت تا زمینه‌ساز تحقق تمدن بزرگ اسلامی شد. باید به این باور برسیم که این وعده‌ها قابل تحقق‌اند و وظیفه ما در این میان، تلاش و استقامت در مسیر صحیح تاریخ است و این عامل زمینه‌ساز ایجاد امنیت روانی در میان آحاد جامعه است: «إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ» (آل عمران: ۹)؛ خداوند متعال از وعده‌های خود تخلف نخواهد کرد.

سه) زنده نگه داشتن نام و یاد امام خمینی (ره)

منظومه اصول اعتقاد دینی رهبری، معطوف به عینیت و نقش آفرینی در تمدن‌سازی است و تمدن‌سازی کنش برآمده از باور و رفتار دینی انسان مؤمن است (همتی و قمی، ۱۳۹۸: ۶۷۱). لذا معرفی الگوهای برجسته اخلاقی و معرفی سبک زندگی مؤمنانه آنان، تأثیر بسزایی در امیدآفرینی و رشد تمدن اسلامی دارد. امام خمینی در شرایط سخت و دشوار زمان خویش، بدون داشتن امکانات سخت‌افزاری، چگونه توانست کارهای بزرگ و تأثیرگذاری در سطح کلان دنیا انجام دهد؟ ایشان با وجود همه مشکلات و نداشتن امکاناتی چون ابزار تبلیغی، پول و... صرفاً با تکیه بر دو عنصر ایمان و امید توانست تحولات عظیمی در سطح کشور، منطقه و دنیا ایجاد کند. مقام معظم رهبری، امام را از سرآمدان تاریخ ایران اسلامی می‌داند

که نمی‌شود او را از حافظه تاریخ حذف یا تحریف کرد. ایشان مهم‌ترین اسوه و الگوی امیدآفرین برای جوانان و اقشار مردم است. ایشان، یاد امام را یادآور عزت و بیداری ملت ایران می‌داند. ایمان و امید را یک عنصر دائمی در دل امام می‌دانند. به عقیده ایشان؛ امید، موتور حرکت امام بزرگوار بود. این امید در رفتار و گفتار امام به وضوح دیده می‌شد. شخصیت امام راحل نمودی از ایجاد امید و دلگرمی در جامعه برای ادامه مسیر پیشرفت و سازندگی است. به فرمایش ایشان: یاد امام یادآور اسوه شدن ملت ایران برای همه امت اسلامی و ملتهای مستضعف است. یاد امام، نیروبخش و امیدبخش است. این یاد را باید زنده نگه داشت. راه امام و خط امام و انگشت اشاره امام و نشانه‌هایی را که امام برای پیمودن این راه قرار داده است، باید قدر دانست (در مراسم نوزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی، ۱۳۸۷/۰۳/۱۴: <https://khl.ink/f/3463>). حضرت امام، دینداری و ایمان دینی را در میان مردم رواج داد و اثبات کرد که دینداری با پیشرفت جامعه منافات ندارد. ایشان سمبل امید و نمونه عینی «ما می‌توانیم» بود. به عنوان یک باور در طول ده‌ها سال به ملت ایران تلقین کرده بودند که دینداری با پیشرفت سازگار نیست. «امام بزرگوار ما از اول انقلاب تا روز آخر و در وصیت‌نامه خود تأکید می‌کند که روح انقلابی، روح حرکت به است، روح جلو پیشرفت است، روح ابتکار و نوآوری است و این در واقعیت ملت ایران هم تحقق پیدا کرد.» (همان)

رهبر انقلاب با اشاره به ابعاد شگفت‌انگیز شخصیت امام در دانشهای دینی، ایمان و تقوا، استحکام شخصیت، اراده قوی و... بیان کرده‌اند: «جمع این ابعاد در هیچ‌یک از سرآمدان تاریخ ایران دیده نمی‌شود؛ به همین دلیل، رهبر بی‌نظیر ما همواره در یادها باقی خواهد ماند و با صدای رسا و چهره‌ای درخشان به معرفی خود خواهد پرداخت. امام با ایجاد انقلاب اسلامی و موفقیت آن به دست مردم، استبداد را به آزادی و بی‌هویتی را به هویت ملی تبدیل کرد و ملت را که به دست بیگانگان چشم دوخته بود، به نیروی معجزه‌آفرین «ما می‌توانیم» مجهز ساخت که توانایی رفع مشکلات کنونی و آینده را دارد. امام به ملت فلسطین امید بخشید و روحی تازه دمید. خروج از انفعال در برابر مادی‌گری و جلب توجه ملتها به ایمان و معنویت، محور اصلی تحول جهانی امام بود. ... این شخصیت عظیم، رنگ معنوی را در دنیا احیا کرد که پاسخ به هجمه‌های شدید مراکز سیاسی و رسانه‌های سلطه‌گران به مسائل معنوی و تلاشهای نامناسب آنها برای ترویج مادی‌گری محسوب می‌شود. آنچه امام را به آن فعالیت‌های معجزه‌آسا قادر ساخت، دو عامل مهم نرم‌افزاری؛ یعنی ایمان و امید بود.» (در مراسم سی و چهارمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی، ۱۴۰۲/۳/۱۴: <https://khl.ink/f/53057>)

بنابر این، زنده نگه داشتن یاد امام و بیان اوصاف و ارزشهای اخلاقی شخصیت ایشان، به ویژه ایمان و امید ایشان در سختی‌ها و مواجهه با مشکلات امت اسلامی، یکی از عوامل افزایش امید و تقویت ایمان در راستای الگوسازی و حرکت به سمت تمدن نوین اسلامی است.

چهار) یاد خدا، دعا و ارتباط مداوم با خداوند

دین و پابندی به انجام دستورات دینی، از عوامل مهم زایش و اعتلای تمدنها محسوب می‌شود (ولایتی، ۱۳۸۸: ۲۱). از شاخصهای مهم ایمان که نمایانگر وجود ایمان در جامعه است، انجام مناسک دینی و اعمال عبادی در سطح جامعه است. از جمله این مناسک عبادی، می‌توان دعا، نیایش و برگزاری مراسم مذهبی و دینی را نام برد. یکی از مهم‌ترین راههای ایجاد امید، انگیزه، نشاط و دلگرمی در جامعه از دیدگاه مقام معظم رهبری، توجه به معنویت، دعا و نیایش و شکر نعمتهای الهی است. این موضوع به لحاظ روان‌شناختی و بر اساس آیات شریفه قرآن کریم، تأثیر شگرفتی بر آرامش انسان و ایجاد امید در وجود او دارد. به تعبیر ایشان: خداوند متعال دل‌های ما را با اتکا به خودش روشن کرده است و پراز امید کرده است. ما یک لحظه از کمک الهی مأیوس نشدیم. همان‌طور که فرمود: «لَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ» (یوسف: ۸۷). به تعبیر راغب، «روح» در موارد فرج و رحمت به کار می‌رود. با گشایش گره و مشکل، جان تازه‌ای در انسان دمیده می‌شود و شادمان می‌شود (قزائی، ۱۳۸۳). اکنون مردم و به خصوص جوانان، دل‌هایشان به سمت معنویت، به سمت خدا، به سمت دعا و به سمت تضرع متمایل است. مراسم معنوی اعتکاف، پیاده‌روی اربعین و مراسم شبهای قدر، یکی از جلوه‌های گرایش به دعا و تضرع است. مقام معظم رهبری ضمن اشاره به مراسم اعتکاف در راستای ایجاد ایمان در جوانان با تأکید بر مداومت بر خواندن دعاها و صحیفه سجاده می‌فرماید: «امروز هزاران نفر از جوانان ما، در مساجد گوناگون- در سرتاسر کشور- مشغول اعتکاف شده‌اند؛ با دهان روزه، در این هوای گرم با خدای متعال تضرع می‌کنند. این خیلی ارزش دارد؛ اعتکاف را خیلی قدر بدانید. از این معارف موجود در دعاها حضرت علی‌بن‌حسین (ع) در صحیفه سجاده، استفاده کنید؛ بخوانید و تأمل نمایید» (در دیدار اقشار مختلف مردم در سالروز میلاد حضرت علی (ع)، ۱۳۸۷/۴/۲۶: <https://khl.ink/f/3531>) مطابق فرمایش ایشان، خدای متعال این ملت را، یک ملت با اراده، با شوق و امیدوار قرار داده است. جوانان عزیز! اگر می‌خواهید این اراده قوی و این روحیه پرنشاط در شما باقی بماند، رابطه خودتان را با خدا روز به روز مستحکم‌تر کنید. با خدای متعال حرف بزنید.

ایمان و امید؛ پیشران‌های تحقق تمدن‌سازی ... ♦ ۱۳۷

مناجات کنید. از شرور و آفات به خدا پناه ببرید؛ از خدای متعال کمک بخواهید. خدای متعال به شما کمک خواهد کرد (همان). ذکر خدای متعال و شکر نعمتهای الهی از توصیه‌های قرآنی ایشان به آحاد جامعه است.

پنج) پیام و یاد شهدا

بر اساس تفکر قرآنی مقام معظم رهبری، یکی از عوامل مهم امیدآفرین جامعه، شهدا می‌باشند؛ لذا زنده نگه داشتن نام و یاد شهدا، در ایجاد ایمان و امید در راستای پیشرفت تمدن اسلامی بسیار حائز اهمیت است. همه شهدای کشور کسانی‌اند که به ما یاد دادند باید امیدوار بود. یعنی رزمندگان ما در شرایطی وارد میدان رزم شدند که واقعاً به حسب محاسبات عادی هیچ امیدی به پیروزی نبود (در دیدار دست‌اندرکاران کنگره شهدای جامعه عشایری کشور، ۱۴۰۱/۳/۲۲: <https://khl.ink/f/50494>). ذکر نام و یاد شهیدان، حیات‌بخش و نیرو و امیدآفرین است. نیاز امروز و همیشه ملت بزرگ ایران و همه آزادگان جهان این است که وصایای شهدا و یاد آنها در جامعه زنده باشد. (در دیدار پیشکسوتان و فرماندهان دفاع مقدس: ۱۴۰۱/۶/۳۰ <https://khl.ink/f/50986>)

شهیدان به ما می‌آموزند که خوف و حزن نداشته باشید. دل‌سردی و نومیدی نداشته باشید. نعمت، لطف و برکات الهی را در مقابل چشم ما نگه می‌دارند و این آن چیزی است که ما امروز به آن احتیاج داریم. (در دیدار اعضای ستادهای برگزاری کنگره شهدای استانهای کهگیلویه و بویراحمد و خراسان شمالی، ۱۳۹۵/۷/۵: <https://khl.ink/f/34514>)

به تعبیر ایشان، ما با شهدا معاصر بودیم و جهاد، ایثار، گره‌گشایی و ایستادگی آنان را در مقابل قدرتها دیدیم. حفظ و تثبیت راه شهدا و انتقال سیره عملی آنان به نسل جوان، وظیفه‌ای مهم همگانی است. مقام رفیع شهدا و جایگاه آنان در حریم ربوبیت و بهره‌مندی از رزق خاص الهی در قرآن کریم مثال‌زدنی است: «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ» (آل عمران: ۱۶۹). خداوند به خون شهدا برکت می‌دهد و والاترین و بارزترین نمونه آن خون امام حسین (ع) است که موجب شده حادثه کربلا در تاریخ زنده بماند (در دیدار اعضای ستاد برگزاری کنگره ملی شهدای استان اردبیل، ۱۴۰۲/۵/۲۲: <https://khl.ink/f/53607>) و روز به روز بر اشتعال و حرارت عشق به آن حضرت در میان مسلمانان و حتی غیر مسلمانان افزوده شود.

بنابر این، ترویج سیره و سلوک عملی شهدا و تبیین جایگاه خاص آنان در نظام تکوین، از روشهای تولید ایمان و ایجاد امید در بطن زندگی مردم و دلگرم کردن جوانان به تلاش در مسیر آینده روشن کشور است.

شش) مهدویت و انتظار فرج

مسئله مهدویت و آینده قطعی اسلام، یک امر مسلم مورد اذعان همه ادیان است. مطابق آیات قرآن کریم، انتظار موعود و فرج، از مواردی است که سبب ایجاد ایمان، امید و انگیزه در انسانها می‌شود. اگر انسان امید نداشته باشد که فردا غذا پیدا کند، طبیعتاً انگیزه‌ای برای ادامه زندگی ندارد و حتی ممکن است همان روز از دنیا برود. در شرایط کنونی حاکم بر دنیا و مشاهده ظلم و بی‌عدالتی گسترده در جوامع بشری، تنها عامل انگیزه‌بخش و امیدآفرین برای حرکت و تلاش انسانها، باور به حکومت مهدوی و ظهور منجی است. تمدن نوین اسلامی بر خداگرایی استوار است و برای ایجاد آن، پیشرفت همه‌جانبه علم، صنعت، سلامت، رفاه اقتصادی و حاکمیت ارزشها در جامعه لازم است (نجفی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲). این مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی، در واقع شاخصه‌های حکومت جهانی امام زمان (عج) محسوب می‌شوند و زمینه‌سازی ظهور موعود، همان فراهم کردن بستر تمدن نوین اسلامی است. بنابر این، احیای باور به مهدویت و آماده شدن جامعه برای حکومت مهدوی، از عناصر مهم بسترساز تمدن نوین اسلامی است.

به فرمایش مقام معظم رهبری، «انتظار یعنی امید، انتظار یعنی اعتقاد به اینکه یک آینده قطعی وجود دارد. انتظار، سازنده است؛ لذا در روایات و معارف دینی ما، انتظار فرج جایگاه بسیار مهمی دارد. در توقیع شریف حضرت ولی عصر (عج) به ابن بابویه، از قول پیغمبر (ص) نقل شده که فرمود: «أَفْضَلُ أَعْمَالِ أُمَّتِي أَنْتَظَرُ الْفَرَجَ» (شیخ صدوق، ۱۳۹۵، ج ۲: ۶۴۴)؛ این معنای امید است. در یک روایتی از امام موسی کاظم (ع) آمده: «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ بَعْدَ الْمَعْرِفَةِ أَنْتَظَرُ الْفَرَجَ» (مجلسی، ۱۴۰۶، ج ۷۵: ۳۲۶). حضرت علی (ع) فرموده‌اند: «انْتَظِرُوا الْفَرَجَ وَلَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ» (همان، ج ۱۵: ۱۲۳)؛ انتظار فرج داشته باشید، از رحمت و گشایش الهی مأیوس نشوید. پس در انتظار فرج، امید، تحرّک و اقدام وجود دارد. انتظار فرج، یعنی انتظار فرج حضرت ولی عصر؛ این یک مصداق از انتظار فرج است. اینکه پیغمبر و ائمه اطهار (ع) این جور فرمودند، معنایش این است که امت اسلام در هیچ حادثه‌ای از حوادث زندگی، دچار یأس و ناامیدی نمی‌شوند و همیشه و در همه حال انتظار فرج را دارند». (سخنرانی تلویزیونی به مناسبت ولادت حضرت امام زمان، ۱۳۹۹/۱/۲۱: <https://khl.ink/f/45317>)

انتظار فرج به شکلی امیدبخش و انگیزشی، نیرویی تأثیرگذار در مواجهه با چالشهای جامعه اسلامی، از جمله حوادث غم‌انگیز فلسطین و دشمنی‌های استکبار جهانی و صهیونیسم است. این انتظار همچون قلبی تپنده برای ملت‌های اسلامی و مظلومین جهان، ایمان، امید و

انگیزه را به ارمغان می‌آورد. از این‌رو، تبیین ابعاد مسئله مهدویت و معرفی ویژگی‌های منتظران واقعی ظهور، نقش حیاتی در احیای جامعه و تحقق تمدن‌سازی ایفا می‌کند.

ج) نتیجه‌گیری

میدان معنایی واژه‌های ایمان و امید در تأملات قرآنی مقام معظم رهبری، ابعاد گوناگونی دارد. بر خلاف بسیاری از معانی رایج در باب ایمان، ایشان ایمان را به معنای تسلیم در برابر حقیقت می‌دانند و از امید، تعبیر به اعتماد، اطمینان و حرکت کرده‌اند. این دو مؤلفه حیاتی را از مهم‌ترین و با ارزش‌ترین ارکان و عناصر قرآنی زمینه‌ساز پویایی، پیشرفت و حرکت به سوی آرمانهای بلند تمدن اسلامی می‌دانند. به عقیده ایشان، بدون مکتب و بدون ایدئولوژی نمی‌توان یک تمدن را به وجود آورد؛ احتیاج به ایمان است. از منظر اسلام، حکومتها نمی‌توانند نسبت به تربیت معنوی مردم بی‌تفاوت باشند؛ همچنان‌که پدر در یک خانواده، نسبت به تربیت فرزندان خود بی‌تفاوت نیست. لذا باید برای شکوفایی ایمان، معنویت و امید مردم و رشد فضایل اخلاقی در آنان، از تعالیم نورانی قرآن استفاده کرد.

در شرایط کنونی که دشمن به شکل گسترده‌ای در تلاش است تا به اساسی‌ترین مبانی فکری و اعتقادی ما آسیب برساند و کشور را تضعیف کند، بر اساس منطق قرآن‌محور، راههای ذیل برای افزایش امید و ایمان در جامعه و رشد این دو ارزش اخلاقی و انسانی در دل‌های مردم پیشنهاد می‌شود:

۱. مطابق آیات قرآن کریم، شاخص اصلی ایمان، اخلاق و معرفت دینی است و با توجه به نقش اخلاق در تمدن‌سازی، راهکاری اساسی برای افزایش ایمان و امید در جامعه، تقویت اخلاق فردی، اجتماعی و خانوادگی در لایه‌های متعدد جامعه است. باید ایمان آگاهانه و مبتنی بر شناخت مردم، تقویت و بازسازی شود. ایمان به وعده‌های الهی و ایمان به معیت الهی را برای نسل جوان و نوجوان و با زبان آنان بیان و تبیین کرد.

۲. یکی از سندهایی که خداوند متعال در قرآن کریم به دفعات به آن اشاره کرده است، توجه به معیت الهی است. اعتقاد به عنایت و کمک خداوند در هر لحظه و در شرایط دشوار، می‌تواند ایمان و امید را در دل‌ها زنده کند و زمینه‌ساز تلاشهای بیشتر شود.

۳. شناخت نقاط مثبت و عوامل قوت (ایمان و امید) کشور و تلاش برای ارتقای آنها، از وظایف اساسی ملت ایران است.

۴. هر کس در هر موقعیتی که قرار دارد باید از ظرفیت خود برای تقویت فرهنگی جامعه و بالا بردن ضریب ایمان و امید مردم (به ویژه نوجوانان و جوانان) استفاده کند. باید نیازهای

فکری و اعتقادی آنان را پاسخ داد و با روشهای نو و مبتنی بر فناوری روز دنیا، پاسخهای عینی برای افکار عمومی جامعه ارائه کرد.

۵. معرفی الگوهای اخلاقی، به ویژه امام خمینی (ره) و شهدا، آشنا کردن قشر جوان و نوجوان با سبک زندگی این الگوهای شاخص و بیان سختی‌ها و چالشهای سخت‌افزاری موجود در مسیر آنان، در کنار ایمان قوی و توکل و امید به نصرت و هدایت الهی، یک مؤلفه قرآنی تمدن‌ساز در مسیر امیدافزایی در جامعه است.

۶. با توجه به ماهیت ترکیبی جنگ، نقد مخرب و متمرکز شدن بر مشکلات و جنبه‌های منفی کشور، بدون ذکر پیشرفت‌ها و جوانب مثبت کشور و عدم ارائه راهکار سازنده، از مهم‌ترین عوامل ایجاد ناامیدی در جامعه است. از آنجا که نقد به معنای ارزیابی منصفانه یک چیز است، باید ضمن بیان مشکلات و نواقص موجود، به بیان جنبه‌های رشد و پیشرفت کشور پرداخت و با بیان راه‌های برون‌رفت از شرایط سخت موجود، ضمن کمک به مسئولان، اهداف دشمن را خنثی کرد.

۷. بر اساس رویکرد قرآنی رهبری، با تکیه بر خداوند متعال، توکل و امید به یاری او و اعتقاد به توانایی‌های درونی خود، باید در مقابل شیوه‌های یأس‌آور دشمن، از جمله بدبینی به آینده کشور، ایجاد تفرقه در جامعه و شبهه‌پراکنی در مسائل دینی، مذهبی و ملی، با هوشیاری و تدبیر برخورد شود.

منابع

- قرآن کریم
- نهج البلاغه
- ابن منظور، محمد (۱۴۱۴ ق). *لسان العرب*. بیروت: دار صادر.
- جوکار، حامد؛ علیرضا حیدرزاده و مهدی رضازاده جودی (۱۳۹۹). «مؤلفه‌های سیاسی تمدن نوین اسلامی بر اساس سیره نبوی». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ۲۴ (۸۵): ۹۳۳-۹۵۸.
- حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۰). *اخلاق و معنویت در آیینه نگاه مقام معظم رهبری*. [بی‌جا]: قدر ولایت.
- حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۸). *بیان قرآن؛ تفسیر سوره براءت*. تهران: انقلاب اسلامی.
- حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷). *طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن*. قم: ایمان جهادی، ویرایش سوم.
- حمیدی، سعید (۱۴۰۳). «شاخصهای اجتماعی مؤثر در پیدایی و پویایی تمدن نوین اسلامی (به انضمام گزاردهایی از تاریخ اسلام)». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ۲۸ (۹۸): ۳۷-۶۴. doi: 10.22034/ksiu.2024.98.37
- شیخ صدوق، محمد بن علی بن حسین بابویه (۱۴۱۶ ق). *التوحید*. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه، بعثت.
- شیخ صدوق، محمد بن علی بن حسین بابویه (۱۳۹۵). *کمال‌الدین و تمام النعمه*. تحقیق علی‌اکبر غفاری. قم: دارالکتب الاسلامیه.
- شیخ طوسی، محمد بن حسن (۱۴۱۴ ق). *الامالی*. قم: دارالثقافه.
- عمید، حسن (۱۳۸۹). *فرهنگ فارسی عمید*. تهران: اشجع.
- قرائتی، محسن (۱۳۸۳). *تفسیر نور*. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۶ ق). *بحارالانوار*. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- نجفی، حسن؛ علینقی فقیهی و سمیه دریس‌اوی (۱۳۹۶). «تحلیل جایگاه آموزه‌های مهدوی در احیای فرهنگ و تمدن نوین اسلامی». *اسلام و مطالعات اجتماعی*، سال پنجم، ش ۳.
- ولایتی، علی‌اکبر (۱۳۸۸). *فرهنگ و تمدن اسلامی*. قم: نشر معارف.
- هاشمی رفسنجانی، اکبر (۱۳۹۵). *فرهنگ قرآن*. [بی‌جا]: مرکز فرهنگ و معارف قرآن.
- همتی، حیدر و محسن قمی (۱۳۹۸). «شاخصه‌های تمدن‌ساز در اصول اعتقادی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ۲۳ (۸۱): ۶۸۶-۶۷۱.
- مجموعه رهنمودهای مقام معظم رهبری (۱۳۹۹). *نرم‌افزار حدیث ولایت*. تهران: انقلاب اسلامی.

- <https://farsi.Khamenei.ir>
- **Holy Quran.**
- **Nahj al-Balaghe.**
- Amid, Hassan (2010). **Farhang Farsi Amid.** Tehran: Ashja.
- Hamidi, S. (2024). "Effective social indicators in the emergence and dynamics of modern Islamic civilization (In addition to propositions from the history of early Islam)". *Epistemological studies in Islamic University*, 28(98): 37-64. doi: 10.22034/ksiu.2024.98.37
- Hashemi Rafsanjani, Akbar (2016). **Quranic Culture.** Center for Quranic Culture and Education.
- Hemmati, Heydar & M. Qomi (2019). "Civilization-Related Parameters in the Theological Precepts from the Perspective of Ayatollah Khamenei". *Epistemological studies in Islamic University*, 23(81), 671-686.
- Hosseini Khamenei, Seyyed Ali (2011). **Morality and spirituality in the mirror of Supreme Leader.** Qadr Velayat Institute.
- Hosseini Khamenei, Seyyed Ali (2018). **Outline of Islamic Thought in the Qur'an.** Qom: Iman Jihadi Institute Publications, 3rd edition.
- Hosseini Khamenei, Seyyed Ali (2019). **bayane Qur'an, Tafsir of Surah Barat.** Tehran: Islamic Revolution.
- Jokaer, H.; A. Heydarzadeh & M. Rezazadeh Joudi (2020). "Political components of modern Islamic civilization based on the Prophet Sira ah". *Epistemological studies in Islamic University*, 24(85): 958-933. doi: 10.22034/ksiu.2021.1184
- Majlisi, Mohammad Baqer (1985). **Bihar al-Anwar.** Tehran: Dar al-Kitab al-Islamiya.
- Qaraeti, Mohsen (2004). **Tafsir Noor.** Tehran: Cultural Center of Lessons from the Qur'an.
- Sheikh Sadouq, Muhammad bin Ali bin Hossein Babouye (2016). **Kamal al-Din and Tamma al-Naimah.** Research by Ali Akbar Ghafari. Qom: Darul Kitab al-Islamiya.
- Sheikh Tusi, Muhammad ibn Hassan (1993). **Al-Mali.** Qom: Dar al-Thaqafa.
- The Collection of Guidelines of the Supreme Leader (2020). **Hadith Velayat software.** Tehran: Islamic Revolution Publications.
- <https://farsi.Khamenei.ir>